









Předmět:	Ročník:	Vytvořil: Datum:		
FYZIKA	PRVNÍ	MGR. JÜTTNEROVÁ	24. 7. 2012	
Název zpracovaného celku:				
KINEMATIKA I				

## FYZIKÁLNÍ VELIČINY A JEDNOTKY

- Fyzikální veličiny popisují vlastnosti, stavy a změny hmotných objektů, které je možné měřit.
- Příklady fyzikálních veličin: délka, čas, rychlost, objem, teplota, energie.
- Fyzikální veličiny označujeme dohodnutými značkami (např. t čas, s dráha, F síla).
- Fyzikální veličina je určena číselnou hodnotou a jednotkou (např. F = 40 N).
- V mnoha zemích je používána Mezinárodní soustava jednotek soustava SI (tvoří ji 7 základních jednotek, odvozené jednotky, násobky a díly jednotek).

### Základní jednotky soustavy Sl

veličina	značka	základní jednotka	značka
délka	1	metr	m
hmotnost	m	kilogram	kg
čas	t	sekunda	s
elektrický proud	1	ampér	Α
termodynamická teplota	Т	kelvin	К
látkové množství	n	mol	mol
svítivost	1	kandela	cd

**Doplňkové jednotky: radián** - jednotka rovinného úhlu (značka rad) steradián - jednotka prostorového úhlu – značka (sr)

Odvozené jednotky: jsou odvozené ze základních jednotek pomocí definičních vztahů.

Příklady: m/s – jednotka rychlosti m<sup>3</sup> – jednotka objemu kg/m<sup>3</sup> – jednotka hustoty

Poznámka: Mnoho odvozených jednotek dostalo názvy podle jmen významných fyziků, například: **newton** (N) – jednotka síly pascal (Pa) – jednotka tlaku joule (J) – jednotka práce











Násobky a díly jednotek: tvoří se z předpony a z názvu jednotky.

předpona	značka	násobek
tera	T	10 <sup>12</sup>
giga	G	10 <sup>9</sup> = 1000 000 000
mega	M	10 <sup>6</sup> = 1000 000
kilo	k	$10^3 = 1000$
mili	m	$10^{-3} = 0,001$
mikro	μ	$10^{-6} = 0,000\ 001$
nano	n	10 <sup>-9</sup> = 0,000 000 001
piko	р	10 <sup>-12</sup>

Často se v praxi používají tzv. vedlejší jednotky. Tyto jednotky nepatří do soustavy SI. Příklady: *minuta, hodina, den, rok* – jednotky času *tuna* – jednotka hmotnosti *litr* – jednotka objemu

# Úlohy:

1) Zjistěte, které z následujících uvedených pojmů jsou fyzikální veličiny, děje nebo jednotky: teplota, proudění vody, metr, vypařování, elektrické napětí, ampér, délka, watt, gravitace, hustota, rychlost, výkon.

- 2) Které z následujících jednotek nepatří mezi základní jednotky soustavy SI?
  - a) metr
  - b) volt
  - c) ampér
  - d) hodina











### PRACOVNÍ LIST

### PŘEVÁDĚNÍ JEDNOTEK

# Příklad 1

### Převeďte na m:

- a) 2,123 dm =
- b) 124 cm =

- c) 50,6 mm =
- d) 4.7 km =

# Příklad 2

### Převeďte na m²:

- a)  $720 \text{ mm}^2 =$
- b) 0,45 cm<sup>2</sup> = c) 300 dm<sup>2</sup> =

- d) 0,6 km² =
   e) 597 ar =
   f) 24,3 ha =

#### Příklad 3

### Převeďte na m<sup>3</sup>:

- a)  $340 \text{ mm}^3 =$
- b)  $0.28 \text{ cm}^3 =$

- c)  $600 \text{ dm}^3 =$
- d) 0,2 km<sup>3</sup> =

### Příklad 4

# Převeďte na cm<sup>2</sup>:

- a)  $200 \text{ m}^2 =$ b)  $24,15 \text{ dm}^2 =$

- c) 30 mm<sup>2</sup> =
- d) 0,456 km<sup>2</sup> =

### Příklad 5

### Převeďte na dl:

- a)  $20 \text{ mm}^3 =$
- b)  $0.91 \text{ cm}^3 =$

- c) 18 hl = d)  $0.6 \text{ m}^3 =$

### Příklad 6

### Převeďte na kg:

- a) 2,5 t =
- b) 420 000 mg =

- c) 0.36 q =
- d) 22,75 g =

#### <u>Příklad 7</u>

#### Vyjádřete v kg/m<sup>3</sup>:

- a)  $8.5 \text{ g/cm}^3 =$
- b)  $0.024 \text{ g/cm}^3 =$

- c)  $17 \text{ g/cm}^3 =$
- d)  $4 \text{ g/cm}^3 =$











### **KINEMATIKA**

Kinematika je část mechaniky. Popisuje pohyby těles, ale nezkoumá, proč se tělesa pohybují.

### ZÁKLADNÍ POJMY

### Hmotný bod

- Zavádíme pro zjednodušení.
- Hmotným bodem nahrazujeme těleso, jehož rozměry a tvar nejsou pro daný děj podstatné (kámen padající z velké výšky; náboj vystřelený z pušky; umělá družice obíhající kolem Země; celá naše Země, či jiné planety, sledujeme-li jejich pohyb kolem Slunce).
- Hmotný bod, který zastupuje těleso, má hmotnost rovnou hmotnosti tělesa.

Poznámka: Za hmotný bod nemůžeme považovat např. kuličku, která se pohybuje v kapalinách, protože její velikost rychlosti závisí na jejich rozměrech.

### Vztažná soustava

- Je soustava těles, která jsou navzájem v klidu. Vzhledem k nim posuzujeme, zda se ostatní tělesa pohybují nebo jsou v klidu.
- Nejčastěji volíme za vztažnou soustavu zemský povrch.

#### Relativnost klidu a pohybu

- Klid a pohyb těles je relativní.
- Absolutní klid neexistuje, všechna tělesa ve vesmíru jsou v neustálém pohybu.
- Chceme-li určit, zda je těleso v klidu nebo se pohybuje, musíme nejdříve zvolit vztažnou soustavu.











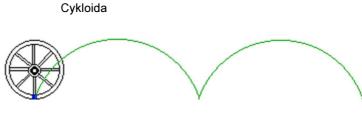
### Trajektorie hmotného bodu

- Je geometrická čára, kterou hmotný bod při svém pohybu opisuje.
- Trajektorií může být:

a)	přímka ————	
b)	křivka	

> Tvar trajektorie závisí na volbě vztažné soustavy.

Sledujme například pohyb ventilku jízdního kola. Zvolíme-li za vztažnou soustavou jízdní kolo, trajektorií je kružnice. Je-li vztažnou soustavou povrch Země, trajektorií je složitější křivka (cykloida).



Zdroj obr: http://matematyka-gim.neostrada.pl/zawartosc/ciekawostki.html

### Dráha hmotného bodu

- Je délka trajektorie, kterou hmotný bod urazí za určitý čas.
- Dráha je skalární fyzikální veličina (je určena jen velikostí).
- Značka: s
- > Jednotka: metr nebo jeho násobky.



Poznámka: Dráha a trajektorie jsou odlišné pojmy, nemůžeme je zaměňovat.











# RYCHLOST HMOTNÉHO BODU

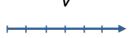
### Průměrná rychlost:

- Průměrná rychlost je skalární fyzikální veličina (je určena velikostí).
- $\Delta s$  je dráha, kterou hmotný bod urazí za čas  $\Delta t$

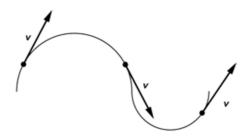
Poznámka: Hmotný bod může při svém pohybu například na určitou dobu zastavit (vlak ve stanici) → nelze říci, že se hmotný bod toto rychlostí pohyboval po celou dobu.

### Okamžitá rychlost:

- Je rychlost v určitém okamžiku (při jízdě v automobilu vidíme velikost okamžité rychlosti na tachometru).
- Okamžitá rychlost je vektorová fyzikální veličina (je určena velikostí a směrem).
- Znázorňujeme ji orientovanou úsečkou, jejíž délka představuje velikost rychlosti a poloha v prostoru směr rychlosti.



- Vektorovou veličinu označujeme šipkou nad písmenem: v V tisku se vektorová veličina označuje tučným písmenem: v
- Okamžitá rychlost má vždy směr tečny k trajektorii hmotného bodu v daném bodě.



Zdroj obr: http://www.fsps.muni.cz











Abychom zjistili **velikost okamžité rychlosti** v, musíme zvolit co nejkratší úsek  $\Delta t$  a zjistit, jakou dráhu  $\Delta s$  hmotný bod za tento čas urazí. Potom  $v = \frac{\Delta s}{v}$ 

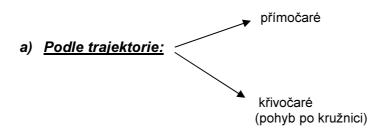
**Jednotka rychlosti**:  $[v] = \frac{m}{s} = m \cdot s^{-1} = m/s$ 

Další jednotky: km/h, km/s

Pro převod jednotek platí:

1 m/s = 3.6 km/h

# **DĚLENÍ POHYBŮ**



rovnoměrné (velikost rychlosti je konstantní) b) Podle rychlosti: nerovnoměrné (velikost rychlosti se mění)







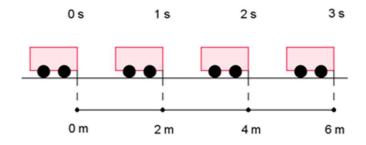




### ROVNOMĚRNÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

### VÝUKOVÝ A PRACOVNÍ LIST

- > Trajektorií je přímka, velikost rychlosti je konstantní.
- ➤ Rychlost má směr přímky, po níž se hmotný bod pohybuje ⇒ směr rychlosti se nemění.
- Dráhy, které hmotný bod (vozík) urazí za stejné časové intervaly, jsou stejné.



Zdroj obr: http://www.techmania.cz

ightarrow Dráha je přímo-úměrná času:  $s=v\cdot t$  ... počáteční dráha  $s_0$  je v čase t=0 s nulová

Vztah pro rychlost:  $v = \frac{s}{t}$ 

 $\mathbf{s} = s_0 + \mathbf{v} \cdot \mathbf{t}$  ... počáteční dráha  $s_0$  v čase t = 0 s není nulová

**Úloha:** Sestrojte grafy závislostí rychlosti na čase a dráhy na čase, jestliže se hmotný bod pohybuje po přímce konstantní rychlostí  $2m \cdot s^{-1}$  (počáteční dráha je nulová).











### PRACOVNÍ LIST 1

### ROVNOMĚRNÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

### Příklad 1

Osobní vlak projel rovnoměrným pohybem po přímé trati dráhu 8,5 km za 7 min 50 s. Určete velikost jeho průměrné rychlosti v m/s a v km/h.

### Příklad 2

Světelný záblesk vyslaný laserem ze Země k Měsíci byl opět zachycen za 2,56 s. Určete vzdálenost Měsíce od Země. Velikost rychlosti světla ve vakuu je 300 000 km/s.

### Příklad 3

Určete, za jakou dobu projede vlak tunelem, jestliže se pohybuje rychlostí 54 km/h. Délka vlaku je 350 m, délka tunelu je 1450 m.









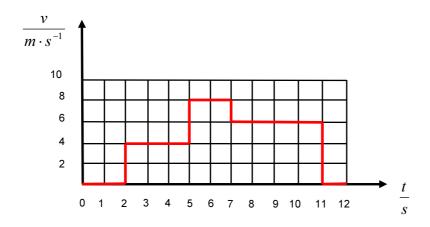


# PRACOVNÍ LIST 2

# ROVNOMĚRNÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

# Příklad 4

Na obr. je graf závislosti rychlosti na čase.



Vypočítejte velikost průměrné rychlosti

- a) za prvních 6 sekund
  b) za dalších 6 sekund
  c) v intervalu od konce 3. sekundy do konce 9. sekundy









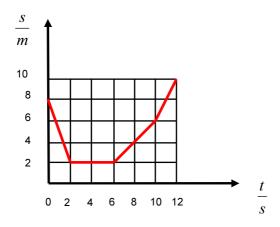


# PRACOVNÍ LIST 3

# ROVNOMĚRNÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

# Příklad 5

Na obr. je graf závislosti dráhy na čase.



Vypočítejte velikost průměrné rychlosti a) za prvních 6 sekund

- b) za dalších 6 sekund
- c) za celých 12 sekund











# ROVNOMĚRNÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

#### Příklad 6

Chlapec jde ze školy rychlostí 1 m/s. V okamžiku, kdy je ve vzdálenosti 100 m od školy, vyjede za ním spolužák na kole rychlostí 5 m/s. Určete, za jakou dobu a v jaké vzdálenosti od školy chlapce dohoní.

### Příklad 7

Určete průměrnou rychlost automobilu, který se pohybuje:

a) první polovinu doby své jízdy rychlostí 24 m/s a druhou polovinu rychlostí 8 m/s

b) na první polovině dráhy rychlostí 24 m/s a na druhé polovině rychlostí 8 m/s

ROVNOMĚRNĚ ZRYCHLENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB











### VÝUKOVÝ A PRACOVNÍ LIST 1

- Trajektorií je přímka, velikost rychlosti se rovnoměrně zvětšuje.
- Za stejné časové okamžiky se rychlost zvětší o stejnou hodnotu. Změna rychlosti za jednotku času je zrychlení.

# Zrychlení:

$$a = \frac{\Delta v}{\Delta t}$$

$$[a] = \frac{m \cdot s^{-1}}{s} = m \cdot s^{-2}$$

Zrychlení udává, o jakou hodnotu se každou sekundu změní rychlost. Pokud má zrychlení velikost 1  $m \cdot s^{-2}$ , každou sekundu vzroste rychlost o 1  $m \cdot s^{-1}$ .

- Je-li časový okamžik  $\Delta t$  velmi malý, můžeme mluvit o okamžitém zrychlení v daném čase. Jeho velikost je konstantní.
- Zrychlení je vektorová fyzikální veličina, má stejný směr jako rychlost.

### Vztahy pro okamžitou rychlost:

$$v = a \cdot t$$

- okamžitá rychlost hmotného bodu s nulovou počáteční rychlostí
- rychlost je přímo úměrná času

$$v = v_0 + a \cdot t$$

**Počáteční rychlost** je rychlost hmotného bodu v čase t = 0.

- okamžitá rychlost hmotného bodu, který měl počáteční rychlost  $v_0$
- rychlost je lineární funkcí času

Úloha: Sestrojte grafy závislostí rychlosti na čase, pohybuje-li se hmotný bod rovnoměrně zrychleným pohybem po přímce se zrychlením  $a = 0.5m \cdot s^{-2}$ , je-li:

a) 
$$v_0 = 0m \cdot s^{-1}$$
 b)  $v_0 = 3m \cdot s^{-1}$ .











### VÝUKOVÝ A PRACOVNÍ LIST 2

### Vztahy pro dráhu:

$$s = \frac{1}{2}a \cdot t^2$$

- dráha hmotného bodu, je-li počáteční rychlost  $\, v_0 = 0 \,$
- dráha je přímo-úměrná druhé mocnině času

$$s = v_0 t + \frac{1}{2} a \cdot t^2$$

dráha hmotného bodu, který měl počáteční rychlost $v_{\scriptscriptstyle 0}$ 

Úloha: Sestrojte graf závislosti dráhy na čase, jestliže se hmotný bod pohybuje rovnoměrně zrychleným pohybem po přímce se zrychlením  $a=0,5m\cdot s^{-2},\;$  je-li  $\;$   $v_0=0m\cdot s^{-1}$  .

PRACOVNÍ LIST 1











# ROVNOMĚRNĚ ZRYCHLENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

Pří	kl	a	d	1

Automobil se rozjížděl z klidu a dosáhl rychlosti 90 km/h za 25 sekund. Určete, jaké měl zrychlení.

### Příklad 2

Hmotný bod má počáteční rychlost 10 m/s a pohybuje se se zrychlením 3 m/s². Jakou rychlost má po pěti sekundách zrychleného pohybu?

### Příklad 3

Raketa dosáhla za 40s z klidu rychlosti 2 km/s. Její pohyb byl rovnoměrně zrychlený. Určete zrychlení rakety a dráhu, kterou za danou dobu urazila.











# ROVNOMĚRNĚ ZRYCHLENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

# Příklad 3

Hmotný bod, pohybující se rovnoměrně zrychleně po přímce, urazil vzdálenost 18 m za dobu 6 s. Počáteční rychlost byla 1,5 m/s. Určete zrychlení hmotného bodu a jeho rychlost na konci dané doby.

Vůz jedoucí rychlostí 72 km/hod zvýšil svou rychlost na 90 km/h během 10 s. Jaké bylo jeho zrychlení a jakou dráhu při zvyšování rychlosti urazil?











# ROVNOMĚRNĚ ZRYCHLENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

### Příklad 5

Vlak vyjíždí ze stanice se stálým zrychlením o velikosti 1,5 m/s². Určete, za jakou dobu dosáhne jeho rychlost velikosti 60 km/h. Jakou dráhu během rozjíždění vlak ujede?

### Příklad 6

Letadlo se rozjíždí po startovací dráze dlouhé 250 m se stálým zrychlením 5 m/s². Vypočítejte, jak velké rychlosti dosáhne na konci rozjezdové dráhy. Jak dlouho se letadlo rozjíždí?











- > Trajektorií je přímka, velikost rychlosti se rovnoměrně zmenšuje.
- Velikost okamžitého zrychlení je konstantní.
- > Zrychlení má opačný směr než rychlost.

### Vztahy pro rychlost a dráhu:

$$v = v_0 - a \cdot t$$

$$s = v_0 \cdot t - \frac{1}{2} a \cdot t^2$$

 $v_0$  je počáteční rychlost hmotného bod

Úloha: Sestrojte grafy závislostí rychlosti a dráhy na čase, jestliže se hmotný bod pohybuje rovnoměrně zpomaleným pohybem po přímce se zrychlením  $a=1m\cdot s^{-2}$ , je-li  $v_0=5m\cdot s^{-1}$ .











# ROVNOMĚRNĚ ZPOMALENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

### Příklad 1

Vlak jede po přímé trati stálou rychlostí 25 m/s. Před železniční stanicí začne brzdit a zastaví za 50 s. Vypočtěte zrychlení vlaku, je-li jeho pohyb rovnoměrně zpomalený.

### Příklad 2

Automobil zastavil při počáteční rychlosti 90 km/h na dráze 62,5 m. Určete jeho zrychlení a jakou dobu trvalo brzdění.











# ROVNOMĚRNĚ ZPOMALENÝ PŘÍMOČARÝ POHYB

### Příklad 3

Automobil začne při rychlosti 20 m/s brzdit a pohybuje se se zrychlením 4 m/s².

a) Určete dobu, za kterou se rychlost automobilu zmenší na 12 m/s a dráhu, kterou za tuto dobu urazí.

b) Určete dobu, za kterou automobil zastaví. Pak vypočtěte brzdnou dráhu.

c) Nakreslete graf závislosti dráhy automobilu na čase.



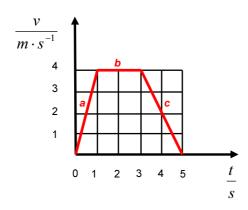








- 1) Dva hmotné body konají rovnoměrný pohyb po téže přímce týmž směrem. Počáteční vzdálenost obou bodů je 12m. První bod se pohybuje rychlostí 2 m/s, druhý bod rychlostí 4 m/s. Za jakou dobu a v jaké vzdálenosti se oba body setkají?
- 2) Křižovatkou projel traktor rychlostí 36 km/h. Po 10 minutách projel křižovatkou týmž směrem automobil rychlostí 54 km/h. Za jakou dobu a v jaké vzdálenosti od křižovatky dohoní automobil traktor?
- 3) Cyklista jel do kopce stálou rychlostí 3 km/h po dobu 45 minut a pak z kopce stálou rychlostí 30 km/h po dobu 6 minut. Jaká byla jeho průměrná rychlost za celou dobu jízdy?
- 4) Jak velké rychlosti dosáhne jezdec na jízdním kole, jestliže se rozjíždí po dobu 5 s se stálým zrychlením a projede přitom dráhu 17,5 m?
- 5) Hlaveň pušky má délku 60 cm. Střela proběhne hlavní za dobu 0,002 s. Vypočítejte průměrné zrychlení střely a velikost rychlosti střely v okamžiku opuštění hlavně.
- 6) Automobil snížil rovnoměrným brzděním svou rychlost z 54 km/h na 18 km/h za dobu 5 s. Jak velkou dráhu při brzdění urazil?
- 7) Na obr. je graf závislosti rychlosti tělesa pohybujícího se po přímce na čase.



- a) Jakému pohybu tělesa odpovídají úseky a, b, c grafu?
- b) Jaké je zrychlení tělesa v časových intervalech odpovídajících těmto úsekům?
- c) Jakou celkovou dráhu urazí těleso za 5 sekund?
- 8) Vlak, který má rychlost 72 km/h, lze použitím brzd zastavit za dvě minuty. V jaké vzdálenosti od stanice je třeba začít brzdit, aby vlak ve stanici zastavil? Pohyb vlaku při brzdění považujeme za rovnoměrně zpomalený.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů











E. SVOBODA, F. BARTÁK, M. ŠIROKÁ: Fyzika pro technické obory. SPN, 1989.

O. LEPIL, M. BEDNAŘÍK, R. HÝBLOVÁ R. Fyzika I pro SŠ. Prometheus 1993.

K. BARTUŠKA: Sbírka řešených úloh z fyziky I. Prometheus 1997.

M. BEDNAŘÍK, M. ŠIROKÁ: Fyzika pro gymnázia Mechanika. Prometheus 2010 V. KOHOUT: Fyzika zásobník úloh pro SŠ. Scientia, spol.s r.o., 2006

F. BARTÁK, M. BEDNAŘÍK, O. LEPIL, M. ŠIROKÁ, E. SVOBODA: Sbírka úloh z fyziky. SPN 1988

O. LEPIL A KOLEKTIV: Fyzika Sbírka úloh pro střední školy. Prometheus 2005

F. BARTÁK, M. BEDNAŘÍK, O. LEPIL, M.ŠIROKÁ, E. SVOBODA: Sbírka úloh z fyziky pro studijní obory SOU a SOŠ. SPN 1988

http://matematyka-gim.neostrada.pl http://www.fsps.muni.cz http://www.techmania.cz